

Dalen
Portland

Fra Lovra til Latin-Amerika

Foto: Rolf M. Aagaard / Aftenposten / Scanpix

☛ **Kjartan Fløgstad** er en særegen stemme i norsk litteratur. Med bakgrunn i norsk industriarbeiderkultur, og med sterk interesse for Latin-Amerika, har han gjennom hele forfatterskapet bidratt med utradisjonelle innfallsvinkler og perspektiver.

☛ Kjartan Fløgstad er født i 1944 på industriplassen Sauda i Rogaland. Sauda har en sentral plass i forfatterskapet hans, ofte under det fiktive navnet Lovra. Etter sporadiske jobber på Sauda Smelteverk, ufullførte arkitektstudier og ulike reiser – blant annet som sjømann – fullførte Fløgstad studier i filologiske fag i 1971. Under studiene begynte han på det som skulle bli hans levebrød – skrivingen.

☛ Han debuterte som lyriker, med diktsamlingen *Valfart* i 1968. I 1969 kom *Seremoniar*, også en diktsamling. Første prosaverk, *Den hemmelege jubel*, kom i 1970, etterfulgt av novellesamlingen *Fangliner* (1972). Sin romandebut hadde Fløgstad med *Rasmus* (1974), men gjenombruddet hans som forfatter kom med *Dalen Portland* i 1977. Denne romanen fikk han Nordisk Råds litteraturpris for i 1978. Fløgstad er en kritikerrost forfatter som har mottatt en rekke priser for sitt

Kjartan Fløgstad med Brageprisen i 2008.

Foto: Kyrre Lien / Scanpix

forfatterskap. I tillegg til Nordisk Råds litteraturpris har han blant annet mottatt Kritikerprisen i 1980 og Brageprisen i 1998 og 2008.

Fløgstad har vært en kritisk stemme i norsk litteratur- og samfunnsdebatt i over 40 år. På 70-tallet var han redaksjonsmedlem i litteraturtidsskriftet *Basar*. Forfatterskapet hans spenner vidt – fra komplekse romaner til tradisjonell krim og sakprosa. Han er også kjent for å leke med – og blande – ulike sjangre i tekstene sine.

Symbolisme, marxisme og spanskspråklig kultur

De to første diktsamlingene til Kjartan Fløgstad er modernistiske. De kan plasseres i en symbolistisk tradisjon. Mange av

Se en ung Kjartan Fløgstad snakke om lyrikken sin på NRK Skole

diktene er rike på symboler, de er komplekse, bildetunge – og uten fast rim og rytme. Det er et godt stykke fra disse diktene til dikt Fløgstad har skrevet seinere i forfatterskapet. I flere av romanene hans finner man dikt – disse er tradisjonelle i formen, og likner mer på sangbare viser.

Fløgstads dikt har også blitt framført til musikk, av gruppa **Vestlandsfanden**. I 1993 gav Fløgstad ut *Dikt og spelmanns-musikk 1968–1993* – dette er dikt og gjen-diktninger av forfatteren.

Kjartan Fløgstad om hva slags forfatter han er

☛ Som sakprosaforfatter har Fløgstad en allsidig produksjon. Han har skrevet reiseskildringer og samfunnskritiske og litterære essays. *Portrett av eit magisk liv*, fra 1988, er en biografi over dikteren **Claes Gill**, men også en historie om Gills dannelsesreise fra industristedet Odda til Oslos vestkant. Og både *Arbeidets lys. Tungindustrien i Sauda gjennom 75 år* (1990) og boka om arkitektfirmaet **Snøhetta**, *Hus som vil meg hysa* (2004), er fortellinger om et stykke norsk industri-, bedrifts-, og kulturhistorie. I essay-samlingen *Loven vest for Pecos* (1981) argumenterer Fløgstad for at det ikke går

an å skape et klart skille mellom såkalt «høy-» og «lavkultur».

☛ At et skarpt skille mellom genuine kunstverk og kulturindustri for massen ikke finnes, er en sentral forutsetning for Fløgstad både som sakprosaforfatter og som skjønnlitterær forfatter. I de komplekse romanene sine, alle med et skrått blikk på Norge og norsk historie, har Fløgstad stort sett vært trofast mot et marxistisk grunnsyn på verden – og mot tre hovedinteresser:

☛ For det første har Fløgstad gjennom hele forfatterskapet kjempet for nynorsk skriftspråk og skriftkultur. Han skriver på nynorsk og har i ulike sammenhenger argumentert for å heve statusen til nynorsk skriftspråk og skriftkultur, noe han blant annet markerte gjennom å gi prispengene fra Nordisk Råds litteraturpris til nettopp Noregs Mållag.

☞ For det andre har han hele tida vist lojalitet med industriarbeidere – og med sjøfolk. Det er disse samfunnsgruppene han har ønsket å gi stemme til. Det fiktive industristedet Lovra, og sjømannslivet, er rammen for mange av romanene hans. Det er i disse miljøene han selv har sine røtter, det er fortellertradisjonen knyttet til disse miljøene han har vokst opp med.

☞ Det tredje perspektivet som er tydelig til stede i både skjønnlitteraturen og sakprosaproduksjonen, er interessen for Latin-Amerika og kultur fra den spansktalende delen av verden. Fløgstad har gjendiktet lyrikere fra Cuba, spanske barokkdiktere og chileneren **Pablo Neruda**. Han har skrevet reiseskildringer fra, og skrevet om norske emigranter til, Latin-Amerika, og han har på ulike måter latt seg inspirere av den spanskspråklige litteraturen og kulturen.

*Da kronprins Haakon besøkte Chile i 2008, la han veien om Isla Negra der den berømte forfatteren Pablo Neruda hadde holdt til. Kjartan Fløgstad til venstre.
Foto: Lise Åserud / Scanpix*

Nyere norsk historie i romanform

☛ *Dalen Portland, Fyr og flamme* (1980) og *Kniven på strupen* (1991) er eksempler på romaner om norsk historie der hele eller deler av handlingen er lagt til industristedet Lovra. Men som kritisk samfunnsanalytiker ser forfatteren ut over industrimiljøet. I *Fyr og flamme* går historien fram til begynnelsen på olje-eventyret – og oljeindustrien – på slutten av 70-tallet. I *Kniven på strupen* skriver Fløgstad om kjøpesentre og narkotikatrafikk, med et internasjonalt medie- og finansmarked som bakteppe.

☛ *Det 7. klima* (1986) er en skarp satirisk analyse, i form av en framtidsbiografi, av vårt moderne medie- og informasjonssamfunn. Og i *Kron og mynt* fra 1998 skildrer Fløgstad blant annet kunstens

rolle i det postmoderne mediesamfunnet – og han skildrer et sosialdemokrati i forfall. Fløgstad har generelt et skjevt blikk på det norske velferdssamfunnet, og på et kapitalistisk forbrukersamfunn der alt reduseres til underholdning og forbruk.

☛ Romanen *Grense Jakobselv* (2009) skapte debatt på ulike måter. Romanens motiv og budskap – at nazismen på mange måter var et eliteprosjekt, og at mange nazister også etter krigen satt godt i ulike maktposisjoner, skapte ny debatt om krigen og oppgjøret etter den. Men enda større debatt skapte Fløgstad med sin håndtering av kilder, og *Grense Jakobselv* er en av de mange romanene i vår samtid som har skapt debatt om forholdet mellom fiksjon og virkelighet. Hvordan bør en fiksjonsforfatter forholde seg til sine kilder? Hva er sant – og hva er oppdiktet? Og hvordan kan man bruke fiksjonen til å si noe om virkeligheten?

Dalen Portland

Motiv og tema

☛ *Dalen Portland* er et stykke industrihistorie, og et stykke norgeshistorie, fra midten av 1930-tallet til midten av 70-årene. I romanen følger vi to generasjoner industriarbeidere på Fløgstads oppdiktede industristed – Lovra.

☛ Den første delen av romanen, kalt «Harde tak» er viet fortellingen om Selmer Høysand. Selmer er bondesønn,

men i takt med tida får han seg jobb på fabrikk i bygda – som er eid av et stort amerikansk selskap. Selmer er første-generasjons industriarbeider, og han oppdager fort at han kan tjene mye mer som industriarbeider enn som bonde. Han er en lojal og arbeidsom kar, men etter hvert innser han at identiteten hans er tett knyttet til livet som bonde. Han begynner å jobbe på familiegården i fritida, stemmer på Bondepartiet, leser nynorskforfattere med røtter i bondekulturen – og deltar aktivt i bondeungdomslagets fritidstilbud.

☛ Resten av romanen handler om Selmers sønn, Arnold Høysand, og Rasmus Høysand – som muligens er søskenbarnet til Arnold. Arnold er en typisk representant for en industriarbeider i et voksende velferds- og forbrukersamfunn. Livet hans består av grå og rutinepregede hverdager – med rekkehus, salong og sydenferier. Arnold er på fornavn med programlederne

på tv og venter ofte på at hallodamen skal si god natt før han går og legger seg. Rasmus, derimot, er på mange måter en utbryter. Han vokser opp med mora si, Durdei – uten å vite hvem faren er. Han er en skarp gutt, og han gjør det godt på skolen, men bryter opp og reiser til sjøs. Etter noen år på farten, og etter mange ganske eventyrlige opplevelser, kommer han tilbake til hjemlandet.

☞ I romanens siste del «Demringa i Norge» bor Rasmus i Oslo. Han har begynt å studere juss og tiltrekkes av et miljø med kommunistiske studenter. Rasmus er på vei inn i AKP-ml-bevegelsen.

☞ *Dalen Portland* kan leses som en realistisk skildring av et land i endring. Fløgstad forteller historien om hvordan det gamle bondesamfunnet, et sjølbergings-samfunn, erstattes av et moderne kapitalstyrt industrisamfunn. Men romanen er

også en mentalitetshistorisk fortelling. Hva skjer med enkeltindividet når et jordbruks- og sjølbergingssamfunn skiftes ut med et kapitalistisk industrisamfunn, et mediesamfunn, et velferds- og forbrukersamfunn? Hvordan takler den enkelte at samfunnets verdier er i endring? Fløgstad går tett inn på karakterene sine for å formidle hvordan samfunnsendringene setter sine spor.

Fra Sauda Smelteverk. Foto: Arild Hinna / VG / Scapix

Fortelleteknikk: Sosialmodernisme – en magisk sosialrealisme?

☞ Flere har påpekt at med *Dalen Portland* fornyet Kjartan Fløgstad den norske sosiale romanen. Som de sosialrealistiske forfatterne på 70-tallet har også Fløgstad ofte hatt som formål å skildre arbeiderklassens, særlig da industriarbeiderens, levekår. Mange av karakterene hans hører hjemme i et industriarbeidermiljø. Men i motsetning til de stiliserte sosialrealistiske romanene mange av forfatterne fra Profil-kretsen gav ut, har Fløgstad hele tida skrevet med en mer eksperimentell og lekende tone.

☞ «Demringa i Norge», overskriften på siste del av *Dalen Portland*, er et eksempel på Fløgstads lekende tone. Tittelen refererer til et dikt av Welhaven, «Norges

Dæmring». Dette diktet var et innlegg i debatten om Norge og norsk selvstendighet på 1800-tallet. Rasmus Høysands euforiske oppvåkning som AKP-er kan også leses som en klar parodi på en roman-karakter i en av **Dag Solstads** sosialrealistiske romaner – Arild Asnes.

☞ Et annet eksempel er tittelen på romanen, *Dalen Portland*. *Dalen Portland* er navnet på en norsk sementfabrikk, men kan også leses som et bilde på at Lovra forvandles fra å være en norsk dal (Dalen) til å bli et ledd i amerikansk multinasjonal kapitalisme (Portland).

☞ Fløgstads romaner har miljø og språk delvis til felles med den sosialrealistiske romanen, men Fløgstad er tydelig inspirert av modernistiske uttrykksformer og

den latinamerikanske magiske realismen. Fløgstad blander fantasi og virkelighet og har flere svært utfordrende eksperimenter både med kronologi og fortellerperspektiv. Ofte benytter man betegnelsen *sosialmodernisme* om skrivestilen hans. *Dalen Portland* er et eksempel på en slik sosialmodernistisk roman.

Arbeidere ved Sauda Smelteverk.

Foto: © Bernt Eide / Samfoto / Scanpix

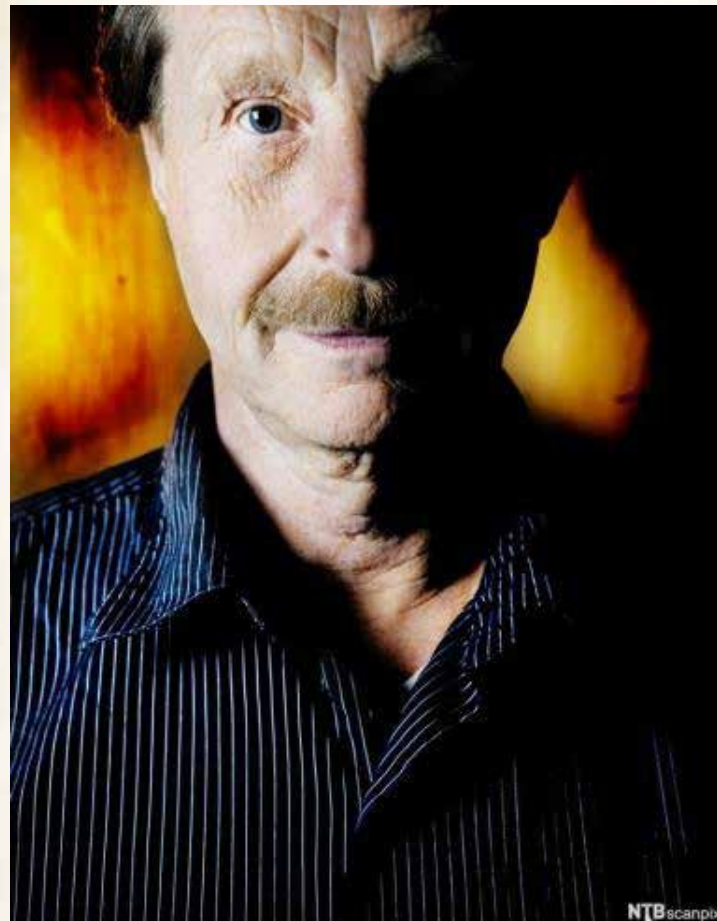
Vekslende fortellerperspektiv

☛ Det er flere fortellere i *Dalen Portland*. Fortellingen om Arnold og Selmer har en aural, allvitende forteller. Fortelleren har større innsikter i samfunnsmekanismene som preger livet til og rundt de to, og han kan se både bakover og framover – slik at leseren kan se karakterene i perspektiv. Fortellingen om Rasmus, derimot, er stort sett fortalt av Rasmus selv, ja fortelleren gir ham ordet inne i fortellingen. Mot slutten av romanen får vi vite at Rasmus strever med å skrive sin selvbiografi. Denne biografien åpner med den samme setningen som romanen åpner med. En slik *lek med vekslende fortellerperspektiv* er typisk for mange av Fløgstads romaner.

☛ Et annet grep som peker ut over

sosialrealismen, er de mange fantastiske episodene i fortellingen om Rasmus. Han er eneste overlevende etter en flystyrt, han blir samboer – og venter barn – med ei kvinne som skal vise seg å være halv-søstera hans, og han er ellers utstyrt med egenskaper – og en mengde flaks – som til tider virker noe urealistiske.

☛ Den *magiske realismen* kjennetegnes av at overnaturlige – eller fantastiske – hendelser skjer i en ellers ganske så realistisk handling. I historien om og av Rasmus finner vi mange slike eksempler. *Pikareskromanen* er en sjanger som oppstod i Spania på 1500-tallet. Den er ofte skrevet som en jeg-fortelling, bestående av korte episoder, og handler om en omreisende, eventyrlysten og skøyeraktig vagabond – en pícaro. På mange måter kan man lese Rasmus som en slags moderne pícaro.

Kjartan Fløgstad. Foto: © Luca Kleve-Ruud / Samfoto / Scanpix

Mot et postmoderne uttrykk

☛ Denne formen for lek med sjangre og fortellernivåer er typisk for et postmoderne uttrykk. Fløgstad låner og blander tekster fra ulike tekstkulturer, og sier selv at det er tre ting som har betydning mye for forfatterskapet hans: fortellertradisjonen knyttet til smelteverket i Sauda, spanskspråklig litteratur og kinoen i Sauda. Her så han mange krim- og cowboyfilmer.

☛ I novellen «Riksvegen vestover», fra 1972, møter vi en drosjesjåfør som har lånt flere karaktertrekk fra cowboy-litteraturen. Hovedpersonen, drosjesjåføren, leser Morgan Kane, da han får en tur til Vestlandet. Underveis utvikler han seg til å bli mer og mer lik Morgan Kane, tenker som han og handler som han.

Kvinnene i novellen har også klare trekk fra populærkulturens noe forutsigbare og klisjéfylte kjønnsrollemønstre. Slike *intertekstuelle* grep er typisk for Fløgstad – og for det postmoderne uttrykket generelt.

☛ Et annet typisk postmoderne trekk ved flere av Fløgstads tekster er at de er *metafiksjonelle*. På ulike måter kommenterer teksten seg selv som tekst, fortelleren kommenterer for eksempel at han skriver en fortelling. Fløgstad bruker blant annet slike fortellergrep i romanene *Dalen Portland, Fyr og flamme* og *Det 7. klima*. Flere har pekt på at *Det 7. klima*, som er en kompleks og selvbevisst tekst om det postmoderne informasjonssamfunnet, er det nærmeste vi kommer en postmoderne roman i norsk 80-talls litteratur.

